

Maro Duka: *Mačje zlato* (1. in 8. poglavje)

Prevedla Doroteja Novak

UVOD

Maro Duka (Μάρω Δούκα) se je rodila leta 1947 v mestu Hania na Kreti. Leta 1966 se je preselila v Atene, kjer je začela s študijem na Oddelku za zgodovino in arheologijo na Filozofski fakulteti. Kmalu zatem, ko se je vpisala na univerzo, natančneje 21. aprila 1967, je v Grčiji prišlo do državnega udara. To je vzpodbudilo takrat dvajsetletno Maro, da se je pridružila študentskim gibanjem, ki so se borila proti represivni hunti. V tistem času jo je vojaška oblast zaprla, ker je skrivala člana odporniškega gibanja, a je k sreči prejela le pogojno kazen. Roman z naslovom *Αρχαία σκουριά* (*Mačje zlato*) je nastal leta 1979, kmalu po koncu diktature (padla je leta 1974) in v času, ko se je v Grčiji ponovno začela vzpostavljati demokracija.

Naslov dobesedno pomeni »mačje zlato«, »železov kršec«. Gre za simbol nečesa na videz dragocenega, kar pa se slednjič izkaže za povsem ničvredno. Avtorico so navdihovali polpretekli dogodki, še posebej dogodke z atenske Politehnične fakultete, do katerih je prišlo leta 1974. Njen roman je neke vrste *homage* generaciji, ki se je borila za svobodo in odpravo zatiralske oblasti, obenem pa je tudi opis osebne izkušnje študentke Mirsini. V tem smislu se razlikuje od romanov, ki podajajo zgolj opis zgodovinskih dogodkov. Mirsini opisuje osebno izkušnjo, svoje videnje prelomnih dogodkov s konca šestdesetih in z začetka sedemdesetih let.

Pripoved v romanu se začne v letu 1974, ko spoznamo študentko Mirsini Panajotu. Približa se ji stara znanka, da bi jo vključila v politično organizacijo. Ponudi ji vprašalnik, na katerega bi morala odgovoriti. Vprašanja se nanašajo na njeno življenje, ime, starost, naslov, družino in njene morebitne izkušnje v političnih organizacijah. Slednja v njej zbudijo tok misli in spominov

na pretekle dogodke. V prvoosebni pripovedi nam junakinja postopoma razkrije svoja občutja ob prelomnih zgodovinskih dogodkih, ki jim je bila priča, obenem pa jih nenehno povezuje z dogajanjem v zasebnem življenju. Skozi osemnajst poglavij spremljamo njeno odraščanje, razmerja, odnose, tako družinske kot partnerske, ki vplivajo na dojemanje sveta in postopno dozorevanje glavne junakinje. Njene misli, sodbe, razmišljanje so plod večletnih refleksij o vrsti tem, kot so življenje, ljubezen, ideologija idr.

Pomemben del romana je posvečen tragičnim dogodkom na Politehniku v Atenah. Začeli so se 14. novembra 1973 in predstavljajo prvi množični odpor proti hunti z jasno izraženo politično noto. Povod so bile prihajajoče študentske volitve, ki jih je razpisala tedanja vlada pod vodstvom Markezinisa,¹ in prisilno novačenje študentov. Skupine študentov so se najprej zbrale pred Pravno fakulteto, nato pa so krenile proti Politehnični fakulteti. Policija je medtem slednjo že obkolila, vendar se je nekaterim uspelo prebiti na dvorišče. Znotraj fakultete so se odvijala množična zborovanja, katerih namen je bil prepričati senat, naj izda dovoljenje, da se skličejo splošna zborovanja in izvolijo volilni odbori, ki bi omogočili izvedbo študentskih volitev.

Dogajanje na Politehniku je vseskozi spremljalo nasilje s strani represivnih organov, v spopadih pa naj bi bilo tudi precej žrtev na strani civilistov. Po nekaterih ocenah naj bi med omenjenim dogajanjem umrlo celo petsto ljudi.² Po drugi strani so v preteklosti nekateri zanikali,³ da bi v nesrečnih dogodkih znotraj zasedene Politehnikе sploh kdo umrl; umrlo naj bi »zgolj« petnajst ljudi zunaj stavbe, ti pa naj bi padli pod streli orostrelcev z bližnjih stavb.

Čeprav uradna preiskava o dogodkih na Politehniku, ki se je začela leta 2003, še ni zaključena,⁴ so njeni prvi izsledki znani. Ti govorijo o triindvajsetih umrlih, kljub temu pa dokončno število umrlih ostaja odprto. Gre namreč za temo z močnim čustvenim nabojem, ki se vsako leto znova pokaže 17. novembra ob proslavi v spomin na dogodke na Politehniku. V zvezi z njimi se je skozi desetletja rodila vrsta mitov,⁵ prišlo je do potvarjanj in pretiravanj, vse to pa zgodovinarjem otežuje delo in onemogoča, da bi dogodke na Politehniku objektivno ovrednotili in jih pravilneje postavili v kontekst boja proti diktaturi. Ne glede na to pa so bili dogodki na Politehniku gotovo edinstvena manifestacija samoorganiziranega, spontanega boja proti

1 Spiros Markezinis (1909–2000), grški politik, v času hunte tudi premier.

2 F. Kavadias navaja, da je poleg trinajstih uradno priznanih umrlih po pričevanjih očitidcev umrlo še vsaj tristo petdeset ljudi, po nekaterih ocenah celo petsto. Φίλιππος Καββάδιας, *Εδώ Πολυτεχνείο...Εδώ Πολυτεχνείο...* (Αθήνα: Εκδόσεις ANT. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, 1997), 134–142.

3 Αθανάσιος Κ. Γκαντώνας, *Ωρα για αλήθειες – Νοέμβριος 1973 – «Πολυτεχνείο» – Ιούλιος 1974 «Η τραγωδία του Κύπρου»* (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις ΠΕΛΑΓΙΟΣ, 2015), 22.

4 Γιώργος Γάτος, *ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ '73 – Ρεπορτάζ με την Ιστορία – Οι Μαρτυρίες – Οι Φοιτητικές Αντιδικτατορικές Οργανώσεις – Τα Ντοκουμέντα (ΤΟΜΟΣ Β')*, 38–47.

5 O mitih in potvarjanjih zelo pregledno piše Γιώργιος Γάτος, *ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ '73 – Ρεπορτάζ με την Ιστορία – Το Χρονικό – Οι Μαρτυρίες – Τα Ντοκουμέντα, ΤΟΜΟΣ Α'*, 13–18. O tem, kako se vse to manifestira v današnji grški politiki in družbi nasploh, glej Marianthi Kotea, »The Athens Polytechnic Uprising: Myth and Reality«, *American International Journal of Contemporary Research* 3, št. 8 (2013): 18–24.

zatiralski oblasti.⁶ Ta boj je povezal tako študente kot dijake in delavce in pomeni prvi večji odpor v času hunte, ki je imel jasno izraženo politično noto, cilje in hotenje.

Takoj po nasilnem zatrtju upora na Politehniki je začela vladajoča oblast potvarjati in blatiti pretekle dogodke. Pretekle štiri dni je želela predstaviti kot dogodek, ki ni imel nobene povezave s študentskim gibanjem. Zanj naj bi bili krivi delavci, komunisti in anarhisti, ki so se pomešali med študente. To je bil po mnenju nekaterih⁷ poglobitni mit, ki ga je proizvedla oblast že takoj v nedeljo, neposredno po koncu nesrečnih dogodkov. Grčija se je vrnila v stanje strahovlade, ki so ga še oteževale izredne razmere. Kljub številnim aretacijam je takratni minister Markezinis zagotavljal, da bo v državo povrnil normalno stanje, in je naznanil volitve za naslednje leto.

25. novembra 1973 je prisegla nova vlada, ki je nadaljevala nasilje svoje predhodnice in ga v nekaterih pogledih celo stopnjevala. Ponovno so se začele vrstiti aretacije, državljane so množično preganjali in jih postavljali pred vojaška sodišča, ukinjena je bila svoboda tiska, uvedene izredne razmere. Vlada se je na oblasti obdržala do 23. julija 1974 in je bila slednjič zadnja v vrsti diktatorskih režimov. Njen glavni namen je bil zadušiti vsakršen poskus demokratizacije države ali upora ter ponovno vpeljati načela »revolucije 21. aprila«, ki naj bi se jim bila prejšnja vlada pod vodstvom Papadopulosa in Markezinisa odrekla.

Po padcu hunte so se vojaški voditelji in predstavniki starih političnih strank na skupnem sestanku odločili v Grčijo poklicati Konstantinosa Karamanlisa, ki naj bi nadzoroval ponovno vzpostavitev demokracije. Slednji se je vrnil v Atene iz Francije, kjer je bil v izgnanstvu, in osnoval prvo demokratično izvoljeno vlado po letu 1967. Prisegla je 21. novembra 1974, in po tem letu se je v Grčiji ponovno vzpostavila demokracija.

Pričujoči prispevek prinaša v nadaljevanju prevod prvega in osmega poglavja romana *Mačje zlato*. V prvem poglavju, ki je obenem najkrajše v romanu, avtorica razloži, kako se je vključila v študentsko gibanje, osmo poglavje pa natančneje opisuje mučenje, ki ga je Mirsini doživljala v priporu, zato da bi varnostni službi priznala vpletenost v organizacije, uperjene proti hunti.

6 Na to dejstvo opozarja Jorgos Ikonomu v zbirki člankov: Γιώργος Οικονόμου, *Πολυτεχνείο 1973: Η Απαρχή του Αυτόνομου Κινήματος* (Θεσσαλονίκη: ΝΗΣΙΔΕΣ, 2013), 11–28.

7 Χατζησωκράτης, *Πολυτεχνείο '73 – Αναστοχασμός μιας Πραγματικότητας*, 179.

PREVOD

Prvo poglavje

Po božiču leta 1974 se mi je približala neka stara znanka, češ da če se zanimam za članstvo v njeni organizaciji, moram izpolniti neki vprašalnik. Mene ni zanimala organizacija, ki mi jo je predlagala, toda v meni je vzplamtela radovednost. Misel, da bom začela odgovarjati na vsa ta kako in zakaj, me je prevzela. Tega sem že bila vajena. Odkar sem bila postala levičarka, pa tudi zaradi tedanjih razmer sem se bila primorana nenehno zagovarjati in se opravičevati. Tudi kadar me na zatožno klop niso postavljali drugi, sem tja postavljala samo sebe tako pogosto, da mi je to slednjič prišlo v navado. Res je, da kadar govorimo, manj trpimo oziroma na vse popolnoma pozabimo. In meni je prišlo v navado, da sem sama v sebi neprenehoma govorila, tako kot ljudje, ki nočejo priznati svojega neuspeha. Zato izgubljam nit svojih misli, redkokdaj mi uspe biti natančna, pogosto zaidem s poti in ko to opazim, je prepozno; že sem zavezana videzu resničnosti, kakršna se mi je razkrila. Kot da bi govorila brez cilja, ne da bi kar koli hotela pokazati ali dokazati. Preprosto, če nisem deležna analize same sebe v svoji notranjosti, tega ne morem pričakovati od nikogar drugega. In bolj ko govorim, bolj odkrivam brezpredmetnost svojega glasu; sladko se vznemirim in prevzame me hitri utrip srca, kot da bi se bližala bleščečemu območju. Čutim, da nekaj vse bolj objemam in se približujem tistemu, kar je nepredstavljivo temeljno, *Cipresi in Jabolku*⁸ v grobnici pravljice – *in sklonila se je cipresa in poljubila jabolko* –, ne da bi to zares želela tudi doseči. Svoj položaj držim v stanju pijanosti in nestrpnosti, ali bom lahko ostala večno v tej negibni privlačnosti, kot v ravnovesju, ki vodi v mojo smrt.

Vse to so seveda leporečja brez osnove. Iskreneje bi bilo zgolj z dvema besedama reči, da sem vse to počela iz čistega veselja – vse te mesce, ko sem tipala po preteklosti, sem čutila srečo in olajšanje.

Bila sem torej že vajena in brez pomisleka sem vprašalnik vzela za izhodišče:

Kako mi je ime?

Kje in kdaj sem se rodila?

Kje in s kom živim?

Kaj so moji starši po poklicu?

Sem se borila ilegalno ali legalno in kako?

Sem vpisana v zvezo, celico in v katero?

Kakšno politično prepričanje ima moja družina?

Kako in zakaj sem postala levičarka?

8 V ljudskem slovstvu se pojavlja motiv jablane in ciprese v svatovskih pesmih: jablana predstavlja dekle oz. nevesto, cipresa mladeniča oz. ženina; pričujoča in vse nadaljne opombe pod črto so dodatek prevajalke.

Me je kdaj preganjala varnostnoobveščevalna služba?
 Kaj bo moj prihodnji poklic?
 Katere knjige sem prebrala?
 Kakšne sposobnosti in katere slabosti mislim, da imam?
 Kakšno pomoč pričakujem od Organizacije?
 Kako gledam na Organizacijo in zakaj se želim vključiti vanjo?

Kot psalme sem si pela ta vprašanja in jih skušala shraniti v možganih. Njihova direktnost me je uničevala in me hkrati navdajala s trmo. Bolj ko sem jim skušala slediti črko za črko, kot vodniku in kompasu, manj mi je uspevalo. Toda v moji notranjosti so se počasi strjevala v kompaktno maso.

PRED TOLIKO LETI. Mučila sem se s Pavlosom – tako se v splošnem začena moja kronologija, pravim: *pred Pavlosom* in *po Pavlosu*. In čeprav ne verjamem v prelomnice, se vedno znova vračam v čas, ko sva se razšla; toda najin razhod se je bil vlekel – ne da bi ga čutila – že celo večnost.

Osmo poglavje

Stražar z zlatimi zobmi in potiskano srajco je brcnil v vrata: »Želijo te zgoraj«. Oprta na fasado sem se dvignila, premikala sem se po petah. Dodal je, naj si pljusknem v obraz malo vode. In zazdelo se mi je, da so se premaknile njegove čeljusti. Naslonila sem se na pomivalno korito iz cementa. Med nogami mi je stekla miš in se skrila pod črno ploščico. Ponavljala sem »črna ploščica, črna ploščica« in bilo je, kot da bi v meni dihale sape iz celic. Na podzemnem dvorišču pusta samota. Ženske so zbrali v majhni sobici, videla sem jih sklonjene z glavami, obrnjenimi proti zidu. Moške so poslali v podzemno ječo. Odprla se je železna ograja in stopili smo ven. V odprtini pred stopniščem je kavarnar z džezvami in čaji, neki rumenokožec z lasmi, polnimi gela, besno kadil.

Pred enim tednom so me pripeljali v sosesko Turkovunia. Opazovala sem za oblaki skrito luno, slekli so me in me topli. Luna se je spuščala in spuščala, ko sem odprla oči, sem se znašla v celici. Zobje so mi šklepetali in bruhalo sem. Mukoma sem se trudila skrčiti se v svoj kot. Želela sem se zviti v spiralo, tresla sem se in stopala so se žgala v vročini. Oni s poševnimi očmi in obrito glavo mi je v usta porinil umazano krpo. Požirala sem lastno bruhanje in se tresla. Mučili so me, da bi jim vse povedala. Policaj se smeji in pri tem kaže svoje zobke: vrgel me bo skozi okno. Drugi s pristriženimi brki pa mi bo drugo za drugo izruval vse dlake iz riti. Moja bluza je otrdela in mi na hrbtu zadaja bolečino. Preden so me odvedli na teraso, je policist z zobki in modrimi očmi približal cigareto k mojim vekam. Tobak me je pekel, in če bi malo zaprla veke, bi me pepel oslepil. Vzdržala sem vse, dokler me niso oblike

solze. Vsakič ko so me odvedli v četrto nadstropje, sem se tresla od strahu, da ne bi spregovorila. In vsakič sem vzdržala. Soba je bila polna njihovih grozot in to me je podžigalo v besu.

Na pol nezavestna sem videla očeta, ki je vstal. Njegove oči so bile večje. Objel me je in dušilo me je od joka. Zamegljen val tarnanja me je tiščal in me bolel, nato pa sem ugasnila v njegovih rokah. Ko sem se osvestila, se je policaj z modrimi očmi, podganjimi zobki in ameriško pričesko smehljal. Šef z grbo je začel mahati z rokami. Moj otrok, je vzklikal oče. Nato so začeli vsi trije blebetati. Ko so se prepričali, da jih slišim, je najprej začel moj oče, da me mučijo po krivici, da sem bila žrtev, naivna in drugo. Šef se je strinjal: verjamemo, da je dobro dekle, kakšno zvezo ima ona s komunisti, temi izmečki. – Seveda, je dekle iz dobre družine, kakšne posle ima ona s temi rakavimi tvorbami; če bo spregovorila, jo bomo spustili na prostost. – Res škoda, če bi izgubila akademsko leto. – Otrok moj, govori, vse vedo. – Seveda, vemo vse, želimo njeno priznanje iz zgolj formalnih razlogov. – Zlato moje, usmili se svoje matere. – Gospodična Panajotu je pametna punca, bodoča intelektualka. – Daj no, otrok moj, govori z gospodi, da s tem zaključimo.

Gledala sem malo svojega očeta, malo ostale. Slednjič jih je obstreljevanje utrudilo. Pošle so jim moči in komajda so dihali, kot da bi od njih vse lilo, potem ko sem jih zalotila pri masturbiranju. V tistem trenutku je vstopil v pisarno besneči stric Joakim, general. Policaja sta se priklonila vse do tal, on pa jima ni naklonil niti pogleda. Približal se mi je ves pisan, nad mano so obvisela njegova vrečasta lica in odlikovanja. Potegnil me je za uho in se obrnil proti policistoma: »Gospoda, jaz prevzemam skrbništvo nad mladenko.« Strinjala sta se, vendar pa moram seveda najprej podpisati priznanje. Stric general mi je ukazal, naj podpišem. Ne vem, kako mi je prišlo na misel, da je prekleta baraba. Nasmehnila sem se in to ga je spravilo ob živce. Rekel je, da bo podpisal on kot moj skrbnik, da odvzema pravice mojemu očetu in podobne neumnosti. On prevzema odgovornost, poleg tega pa moj podpis tako ali tako nima nikakršne pravne veljave.

Sledili so prikloni in tekanje sem ter tja, šepetanje, privoščljivi nasmeški. Slednjič so me dvignili in odnesli po stopnicah. Oče me je gledal obupan, tik pred tem, da se sesede. Posedli so me v avto in odpeljali smo se. Pomirjajoče izložbe so bile take kot vedno, pod senčili so si pretegovali noge okoliški prebivalci, predani brezskrbnosti izdaje.

Moja mama je jokala: »Otrok moj, odpusti nam.« Kaliopi⁹ se je obesila name. Tedaj jih je kot hladen tuš stresel Joakimov ukaz: ali bom podpisala in jim vse povedala ter ostala na svobodi ali pa bom zgnila v ječi. Oče me je gledal vdano in trpeče. Tu se sprehod konča: in spet so me odvedli. Zunaj stanovanjskega bloka je čakal Fiat brez registrskih tablic. A zdelo se mi je, da se je izlet izšel meni v korist. Zdaj sem poznala svojo ječo in skrivne signale,

9 Kaliopi – gospodinjska pomočnica pri Mirsinini družini.

s katerimi sem komunicirala z bližnjimi celicami.

Sledilo je še trideset dni. Julij je prišel h koncu, v rokah varnostnobveščevalne službe sem bila tri mesece. Zadnji teden se mi je zdelo, da so pozabili name. Sklepala sem, da me bodo kmalu premestili v zapor, kot se je običajno dogajalo v tovrstnih primerih. Nekega večera je prišel varnostnik z obrito glavo in poševnimi očmi. Brez obilo besed mi je odprl usta in ugasnil cigaro na nebu. To ni bila najhujša stvar, a če bi me v tistem trenutku odvlekli na zaslišanje, bi bila pripravljena napisati vse. Toda pustil me je kričati in se odpravil proti drugi celici. Naslednji dan so me odpeljali v napol porušeno neoklasično stavbo na ulici 3. septembra. In čez dvajset dni, glej ga spet generala z zgrbljenimi rameni in očeta.

Moj oče je seveda premikal nebo in zemljo. Najprej ga je pretkani stari general prisilil, da je igral maničnega antikomunista in ga prinesel okrog v naprej dogovorjeni predstavi, v kateri naj bi me izpustili na svobodo. Doživel je nekaj podobnega živčnemu zlomu in sporekla sta se. Dodaten razlog je bil, da nam je dobesedno ukradel del posestva v Koropiju. Nato je, v tednu, ko si je opomogel, tekal okrog, kolikor je mogel, uporabil je vse svoje zveze. Rdeči križ, Amnesty, odbori za človekove pravice. Povsod so rekli da, bomo videli, kaj lahko storimo. Medtem so mi pošiljali šumeče tablete z vitaminom C in za rojstni dan torto. Stražar s potiskano srajco jo je držal na kartonastem pladnju in zobje so se mu zlato zasvetili. Ko so z njo končali, je bila videti na pol prežvečena. Še na mnogo let in pamet v roke, se je zasmel stražar naslonjen na vrata, kot da bi čakal na svoj kos. Tako sem dopolnila dvajset let v Varnostni. Potem pa je, ne vem, kako, nekdo prišel na dan z briljantno idejo. Konec koncev bi tovarišija gojila sum, da jih je gospodična Panajotu izdala, in izločila bi jo iz svojih krogov, njo pa bi na ta način minilo besnilo – tako nekako. Večkrat sem morala to premisliti, ko sem kasneje dajala pojasnila in protipojasnila, zakaj so me spustili na prostost. Bledela in tresla sem se ob lažnivih obtožbah, da sem se zlomila, da sem vse povedala in se na ta način rešila, brez vojaškega sodišča, brez zaporne kazni. Usojeno mi je bilo, da me je še več mesecev preganjal duh razvpitega Maniadakisa.¹⁰

Ko sem se tistega jutra odločila obiskati svoje stanovanje – hotela sem tudi nekaj oblek – sem jih našla tam. Slišali smo, da je bil Jorgos premeščen iz pripora varnostnoobveščevalne policije, se pravi, da je bilo mučenja konec. In ko smo se o tem pogovorili, ni bilo več potrebe, da bi se še naprej skrivali. Bili smo tudi siti, tako nismo več mogli dalje. Zjutraj sem se zbudila z levo nogo, rekla sem, da grem pogledat domov, kaj se dogaja.

Na avtobusu sem opazovala potnike z občutkom nostalgije, veselila sem se, da sem se spet lahko prerivala, kot da bi pobegnila iz kake nočne more. Nenadoma sem se zdrznila, iz nekega razloga sem se spomnila na kanarčka,

¹⁰ Konstantinos Maniadakis (1893–1972), grški vojaški častnik in politik, znan kot vodja notranje obveščevalne službe v času diktature Joanisa Metaksasa med letoma 1936 in 1941. V zgodovino se je zapisal kot vnet preganjalec komunistov in komunistične partije.

ki sem ga imela nekoč. Kako sem ga zavila v zlat papir in ga ponovno odvila ter mu izkopala grob pod japonsko nešpljo. Jokala sem in poskušala sem se opravičevati, saj sem se celo v sanjah, ki so mi naznanjale njegovo smrt, počutila pretreseno in krivo.

Preden bi lahko kihnila, so me zgrabili in odpeljali v Generalštab. Prva dva, ki sem ju posumila, sta bila Fondas in Lukija, iz potrebe ustvariti smiselen potek dogodkov. Zdrznila sem se ob brezsravnosti svojega razmišljanja. Kako hitro in prenačljivo sem bila pripravljena odpovedati se svojim najbližjim! Zadrževala me ni niti misel, da je Fondas moj dober prijatelj. V tistem trenutku se mi je zdelo povsem naravno imeti ga za izdajalca, informanta ali karkoli drugega – samo da sem svoje misli nekako držala v ravnovesju. Podoba, kako hiti k telefonu in kliče varnostno policijo tisti trenutek, ko sem prestopila vrata, oni pa so me pričakovali, mi je bila najbolj po godu. A iz vprašanj, ki so mi jih zastavljali, mi je postajalo vse bolj jasno, da ne vedo tako rekoč nič – z izjemo najbolj splošnega. A celo o tem so dvomili, predvsem zaradi mojega družinskega zaledja. In konec koncev, k sreči sem pravočasno spoznala, da je odvisno od mene, ali bom zdržala ali ne. Neposrednih obtožb niso imeli, samo to, kar sem jim povedala jaz sama. Tako sem se opogumljala. Na začetku sem se delala neumno, kar ni delovalo. Začela sem razlagati, da so me poznali s fakultete. In čeprav so dodobra pritisnili name, sem vsakič našla način in se jim izvila, dokler jim ni bilo dovolj, in premestili so me v Turkovunia. Od takrat dalje vsako noč od začetka, spodbujala sem se in si govorila, še malo, še malo. Dokler ni prišel moj oče.

Kasneje sem izvedela, da so bili na trnih, medtem ko so me čakali. Tako so prebili več ur in že prepričani, da so me aretirali, so se otrpli spraševali, kaj storiti. Lukija je bila tik pred tem, da pokliče mojega očeta, ko zaslišijo zvonec in ga zagledajo, vsega iz sebe. Obvestili so ga bili, da sem v priporu varnostnoobveščevalne službe. Razbijal si je glavo, kot se je sam izrazil, in je prosil za nasvet Lukijo, kaj naj naredi. Vse so mu povedali, in ko je iz sebe izkričal malce jeze, so se usedli in se dogovorili. Lukija bo odšla v London, preden se zlomim in preden se začnejo aretacije. Kar pa zadeva Fondasa, naj ravna, kot se mu zdi najbolje.

Čakala ga je ista nevihta. Pospravil je naše orodje in ga odvrigel v jašek, ki ga je imel že prej v mislih. Nato se je odločil zbežati v tujino. Oglasil se je pri starših, da bi jih prosil za denar in pripravil prtljago. Bil je pripravljen na mirno soočenje, toda oče ga je trdo prijel. Na višku prepira mu je povedal, da je on govoril z varnostnoobveščevalno službo in jim dal moj naslov, češ da je to bil edini način, s katerim je lahko napravil konec. Fondas je kričal nanj, da se mu odpoveduje kot očetu, in grozil, da se bo polil z bencinom in se zažgal na trgu Sintagma. Zdaj ni bilo več vprašanja o tem, ali naj beži iz države ali ne. In tako se je zgodilo, da je slavni kirurg obiskal varnostnoobveščevalno službo in jih milo prosil, češ da se je zmotil, da jaz nisem vpletena in tako dalje. Na koncu jim je celo grozil z izjavami za tisk.

Sledilo je težko obdobje za Fondasa. Enkrat je spremljal mojo mamo, drugič Kaliopi na njenih obiskih v varnostni policiji, kamor sta prinašali pakete. Zmeraj je spraševal po meni – sveča, ki gori zate, nesrečnež. Moja mama je vzdihovala, kako me ta fant obožuje. Pripovedoval ji je, kako me je spoznal na fakulteti, kako me je prvič zagledal v laboratoriju, kako sem ga kasneje vlekla za rokav, česar ponavadi sicer ne mara, z menoj pa je bilo drugače, kot da bi bila prestrašen otrok, ki se mora nečesa okleniti... in že so mami tekle solze v potokih, kako je bila ganjena nad občutljivostjo mlajših moških, ki imajo na sebi tudi nekaj ženstvenega, povsem drugače kot oni izpred vojne, brezčutneži. Celó moj oče je cenil Fondasa in se raznežil ob misli, kako se je celo zame, za puščavsko cvetico, našel moški, ki zaradi mene trpi. In konec koncev, Fondas me bo pričakal tako rekoč kot zaročenec.

Prevzela sta me General in moj oče in tako smo prispeli domov. Jaz pa sem hotela ostati v priporu in preživeti vojaško sodišče. Vseeno mi je bilo, ali bom oproščena ali ne. Želela sem samo sintezo dni, ko sem bila pridržana, da bi se zaprl odprti dosje. Nešteto ur sem za loputami na Bubulinini ulici pilila oprostilni govor na vojaškem sodišču. Uprizarjala sem komično in vzvišeno pravdo, oblikovala sem vojaške sodnike iz drobtinic kruha, posedla sem jih na stole iz papirnatih vrečk in začela. Ne glede na svoj trud nisem mogla začetega stavka nikoli končati, ponovno sem začejala s še bolj zaostrenimi variantami, deklamirala sem in dosegala božanske višave. Tla pod nogami so mi spodnesli vrtinci, a vztrajala sem. Kasneje sem postala jajce in kokoš v slami me je poskušala izvaliti. Moja celica se je napihnila in kot da je bilo v njej nekaj, kar je me je tolklo, stegnila sem se, da bi dosegla drevesa, ki so lebdela okrog mene in plavala kot ponosni konji. Slišala sem Kaliopi, ki me je božala, in moja glava se je izvalila kot majhno jajce. Dušila sem se od želje, da bi spet zadihala, dokler me ni rešil davno mrtvi pesnik Solomos¹¹ z morskimi zalivi in metulji. Tam je občinstvo in pripravljam zagovor odeta v zastavo in polna navdiha, globoko preziram počasno reko, Makrijanisa,¹² bogaboječega modreca s svojimi fižolčki pod Akropolo. Obožujem upornika Andrutsova,¹³ ki so ga pregnali s Kiklopskih zidov. Kaj si mislite o Makrijanisu? Prva dolžnost v mladinski organizaciji: branje Makrijanisovih del: brezploden glas grških malomeščanov. Izbrala sem brezkompromisno pot in drgetala v želji, da bi zgrabila nož pesnika Varnalisa,¹⁴ ga zabadala, obračala, gledala, kako postaja luč, postaja um.

A nato sem se zbudila in ostal je prazen nič. Bila sem razvajeno dete, ki ga

11 Dionisios Solomos (1798–1857), grški pesnik, najbolj znan kot avtor *Himne Svobodi*, ki je danes grška državna himna.

12 Janis Makrijanis (1797–1864), borec v grški revoluciji leta 1821. Po ustanovitvi svobodne grške države je postal pomembna vojaška in politična osebnost, napisal pa je tudi spomine na vstajniška leta.

13 Odiseas Andrutsova (1788–1825), heroj v grški osvobodilni vojni.

14 Kostas Varnalis (1884–1974), grški pisatelj, pesnik in novinar. Pisal je pesmi, pripovedna dela, kritike in prevode. Leta 1959 je bil nagrajen z Leninovo nagrado za mir.

niso dosegale ameriške dobrine. Skodelice iz niklja z mlekom v prahu v šolski menzi. Naftalin Rdečega križa za reveže. Dolarji evangeličanov za vdove in sirote. Nova zaveza in Davidova zvezda. Kolaboranti, Garry Cooper in dobri šerifi. Medtem ko so tu v Grčiji razprodajali meter za metrom Makrijanisa na aveniji kraljice Sofije: na aveniji tujih ambasad.

Vsako uro dneva sem zehala, nisem mogla normalno žvečiti, hranila sem se samo z mlekom in čokolado z mandlji. Sesala sem svoje čokoladice in gledala, kako imajo vsi ostali močne in ostre zobe ter odvratne želodce, da bi lahko goltali odojke. In jaz sem bila kot zrak, morda celo kot smešni ptiček, ki je brskal po travniku, predstavljala sem si, kako sem letela v gozd v času lova, ustrelil me je lovec, nato pa so njegovi otroci žvečili in sesali moje nežne kosti. Spominjala sem se časa, ko sem obiskovala balet in so vsi občudovali strukturo mojega telesa in je učiteljica govorila, da bo izmene napravila prima balerino – govorila je drugim dekletom, glejte Mirsinine noge, kakšen nadzor v sklepkih! Da, toda v glavi nisem imela nadzora.

Cel preostanek poletja sem ostala pri starših, dokler si nisem opomogla. Noge sem imela otekle, manjkal mi je en noht. Na nebu v ustih je zraslo nekaj ognjoku podobnega. Oče je vozil domov razne zdravnike, da bi me pregledali. Kaj naj bi rekli? Samo vprašanje časa je, kdaj bom popolnoma v redu. Ko sem nekako prišla k sebi, je mati predlagala, da bi šli na počitnice nekam v mirne kraje, na kak otok. Oba sta bila zelo nežna in obzirna v stilu, otrok je bolan oziroma otrok naju potrebuje.

Šli smo na Naksos. To so bile morda prve, vsaj koliko se lahko spomnim, in zadnje počitnice, na katere smo šli skupaj samo mi trije. Moja mama, kot da bi bila odrasla zaradi trpljenja, ki ga je preživela zaradi mene, v svojem poslednjem sijaju. Sladka in puhasta kot mamice iz otroških knjig. Name je napravila močan vtis, ker je znala na pamet celotne Kavafisove¹⁵ pesmi, in to ne onih moralističnih tipa *Itaka* in *Termopile*. Verze, ki jih je recitirala vedno ob svojem času, v skladu z njihovo barvitostjo, sproščena in iskrena, kot da bi s kom klepetala. Celu oče je bil v zadregi, večkrat sem začutila, da je začuden in prevzet. Neko popoldne smo pili uzo v Apiranthosu.¹⁶ Takrat se je je nežno dotaknil na rami, objel jo je nekako oklevajoče in ona je počivala blizu njega. Neki starec je globoko vzdihoval za Mandilarasom.¹⁷ Vzhičena sem ga poslušala in si obenem želela za moja starša vse najboljše. Ko bi le verjela v čudeže, vendar sem vedela, da je oče vsak dan telefoniral Lukiji. Medtem ko je užival ob luni, se je nenadoma začel tresti v krčih, kot da bi se dušil. Opravičeval se je, da ga muči negibnost – pihaj, vetrc nesrečni...šalil se je, vendar ni pihalo in morje je bilo poponoma mirno. Boril se je tako živčen

15 Konstantinos Kavafis (1863–1933), eden najpomembnejših grških pesnikov dvajsetega stoletja. Mirsini v nadaljevanju omenja njegovi znani pesnitvi, *Itako* in *Termopile*.

16 Apiranthos, vas na otoku Naksos.

17 Nikiforos Mandilaras (1928–1967), grški pravnik, novinar in založnik ter politični aktivist v letih pred nastopom hunte. Posebej poznan je bil kot zagovornik na sojenju v zadevi ΑΣΠΙΔΑ (Aspida), ki se ni nikoli dokončalo.

nekaj ur, nato se je potopil v tišino. Stiskalo me je pri srcu in na vse kriplje sem si prizadevala zadržati te ure, saj sem vedela, da se ne bodo več ponovile.

Tokrat sem odšla z doma brez hrupa. Ločenega življenja smo bili vajeni, zato smo ohranjali zgledne odnose. Kot zelene vejice, ki le stežka gorijo in te dušijo in dajejo lažni vtis, da so ugasnile, vendar pa na skrivaj gorijo, tako sem se počutila vsa ta leta, ki so pretekla, in to sem tudi priznavala.

Oče se je z menoj pogovarjal o različnih stvareh in mama mi je govorila, da sem njena najboljša prijateljica. Obtoževala je očeta, da jo zanemarja. In spraševala sem se, kdo me bo tolažil zdaj, ko ugotavljam, da se vse bolj stara: pozabljala je še sveže dogodke, medtem ko so bili vse bogatejši spomini na stare čase, nenehno je govorila o njih in istih rečeh, zdelo se ji je, da jih podoživlja. Bilo je nekaj mirnih popoldnevov, zaradi katerih sem se naježila, kot da bi poslušala njen duševni boj. Oče jo je seveda zanemarjal toliko let z njemu lastno galantnostjo – medtem ko so postajali vse pogostejši obiski Londona. Po Kseniji¹⁸ nismo izvedeli nič in sploh ni obstajala. Začel se je osredotočati na rokopise, res je imel veliko željo kaj napisati. Eno so seveda knjige in drugo stvarnost. Eno moj oči, ki je verjel, da se bo s parlamentarizmom dvignile delnice, drugo brezup Dimitrisa,¹⁹ ki je bil več mesecev brez dela. Tega nisem nikoli pozabila. Kupovala sem jima rože vsakič, ko sem šla na obisk – in rože so bile moj rez v družinskih vezeh

Moja mama je tečnarila in se pritoževala, da ni prav, da igram guvernanto družinskega pankrta.²⁰ Toda Ksenijina Katerina je bila moj družinski opornik. In Ksenija je name gledala kot na pečat legitimnosti in očetovstva, zaupala mi je, da je po moji zaslugi ni več strah, kaj bo. Kajti sčasoma bo v moje roke prešlo tako veliko premoženje, name je namreč gledala kot na edino dedinjo celo Viktorije²¹ in generala,²² in zagotovo bom kaj dajala tudi njej, da bo lahko preživela z otrokom na grbi! Kje je ono poskočno bitje, ki je spravljalo v bes mojo mamo. Zdaj je gledala na vsako prebito paro, jokala za vsako figo, ne more več prenesti te negotovosti – želi se poročiti, ne toliko zaradi zakona samega, temveč da bi imela nekaj stalnega, ne prenese več beganja sem ter tja. Neštetokrat sem slišala zgodbo o njenem očetu, ki je imel največjo trgovino v Hanii, a je na žalost bankrotiral, in o mami, ki je umrla mlada za rakom; takrat sta ona in njen brat padla v roke mačehe.

Razen moralnega zadovoljstva, na povsem osebnem nivoju, da sem vzdržala v mučilnicah, nisem imela drugih opor. Samo samopomilovanje in kako da to ni pravično. Na žalost sem zelo pozno začela razločevati ideje od njihovih nosilcev. Niso bili ideološki problemi tisti, ki so me spravili na kolena, temveč način, na katerega smo se jih lotevali. Odbijalo me je

18 Ksenija, ljubica Mirsinijinega očeta.

19 Dimitris, Mirsinijin prijatelj, ki ga je spoznala v protirežimski študentski organizaciji.

20 Mirsini omenja otroka, ki se je rodil v razmerju med Ksenijo in Mirsinijim očetom.

21 Viktorija, Mirsinijina teta po očetovi strani.

22 General, stric Mirsinijinega očeta.

mesijansko vedenje Fondasa – zdaj si je našel čudovito občinstvo, nekaj mojih starih prijateljic z Arsakija,²³ tudi te pionirke našega boja. Naveličane svojih lastnih dolgočasnih in nepoboljšljivih življenj so poslušale Fondasa, kot bi bil glasnik evangelija. Zmrazila me je lahkota, s katero je reševal probleme in jih povzdigoval v stanje idealne deontologije, dokler počasi nisi izgubil vezi z vsakdanjostjo. Tako ti je odvzel veselje osebnega zadoščenja, postal si pristaš ideje, tako kot bi lahko postal tudi pristaš tovarišije, svetništva ali ne vem katere cerkveno-prostozidarske sekte. Z drugimi besedami, Fondas bi te lahko zapeljal v popolno uničenje ali v odpor. Meni se je zalomilo nekje na sredini, morda zato, ker sem ga poznala bolje, kot sem sploh lahko prenesla.

Pogovarjali smo se neskončno dolgo, ne da bi prišli do kakega zaključka. Hodili smo v kino in porabili cele dneve za analizo filma, ki smo ga videli. Uranija²⁴ mi je iz Pariza poslala nekaj knjig v zvezi z *Majem* in z *Vdorom*:²⁵ žgoča vprašanja, ki so nas zaposlovala. In seveda govornice. Elvira²⁶ obveščena, kot zmeraj. Kje so se zlasali v Parizu, kje smo se osramotili v Rimu. To je rekel Andreas,²⁷ nato je ponovno spremenil mnenje Mikis. Izvedeli smo za ostale mučilnice v Panaguli, ni bilo konca. Takrat sem začela tudi jaz počasi oblikovati svoje poglede. Fondas²⁸ je trdil, da sem brezkompromisna in nevedna. Jaz pa sem nasprotno na skrivaj občudovala samo sebe in se veselila, kadar sem kako stvar, na katero sem bila pomislila tudi sama, nato slučajno prebrala v kaki knjigi. To je bil eden izmed redkih preostankov zaupanja v samo sebe. A kljub temu mi je uspevalo, da sem se nekako nadzirala, da se tako izrazim, nikoli nisem sami sebi dopustila igrati avtoritete. To težnjo imam zakoreninjeno globoko v sebi. Ko sem se približevala vrhuncu, sem se nenadoma, ampak spretno, sprostila, dokler nisem postala ravno prav ponižna, da me ne bi označili za brezkompromisno in dogmatično. Danes me prav malo briga, vem, da nisem, vsaj ne iz razlogov, ki so jih imeli v mislih oni. Takrat pa me je to peklilo. To bi bilo najhujše ponižanje. Verjetno zato, ker smo zaradi razkola²⁹ in vsega drugega istovetili dogmatizem s pogumom, da imamo svoje mnenje in moč, pa tudi, da se držimo tega mnenja, da ne menjamo zlahka stališč in mnenj, celo kadar jih zaradi nepripravljenosti ali, če hočete, intelekta nismo vedno sposobni braniti z resnimi argumenti. Nikoli mi ni bilo blizu to prepirljivo dožemanje stvarnosti. To je bil čas, ko so drug drugega pritiskali ob zid in bili na to ponosni – to so imenovali ideološki boj. Ostajala sem torej neprenehoma sama od sebe pritisnjena ob zid in na njem razstavljena, zato da jim ne bi dala zadovoljstva, ko bi me ob zid pritisnili sami.

23 *Arsakio*, (elitna) šola na osnovni in srednješolski stopnji.

24 Uranija, Mirsinijina prijateljica.

25 Mirsini ima na tem mestu v mislih študentske demonstracije maja 1968 in vdor tankov Sovjetske zveze v Češkoslovaško leta 1968.

26 Elvira, Mirsinijina prijateljica.

27 Andreas, Mikis: Mirsini na tem mestu verjetno omenja skupne znance, ki so živeli v tujini in jih je poznala Elvira.

28 Fondas, Mirsinijin ljubimec; spoznala ga je v eni od protrežimskih študentski organizaciji.

29 Pri tem ima v mislih razkol v Komunistični partiji Grčije.